

1. Wstęp

Obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami nałożono na poszczególne jednostki zarówno na szczeblu samorządowym, jak i wojewódzkim i krajowym w roku 2003. Programy takie mają na celu przede wszystkim wskazać społecznościom lokalnym problemy związanych z posiadanym dziedzictwem kulturowym, jak również działań, jakie są niezbędne, aby to dziedzictwo zachować. Są również źródłem wiedzy o tym dziedzictwie oraz elementem polityki lokalnej.

„Program opieki nad zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2021 - 2024” został opracowany celem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710). Ustawa nakłada obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami na szczeblach: krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym na odpowiednie jednostki. Zgodnie z art. 87 ust. 1 tejże ustawy zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków rada powiatu przyjmuje taki program w trybie uchwały. Następnie jest on ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym a z jego realizacji co dwa lata zarząd powiatu jest zobowiązany sporządzić sprawozdanie, które przedkłada radzie powiatu.

Cele programu opieki nad zabytkami określone w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zostały przez ustawodawcę sformułowane w siedmiu podstawowych punktach:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Formułując „Program opieki nad zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2021 - 2024” realizuje się zatem nie tylko obowiązek ustawowy, ale także przyczynia się do rozwoju powiatu, poprawy stanu zachowania zabytków, wyeksponowania walorów jego krajobrazu kulturowego. Podkreślić należy, iż Powiat Żagański, ze względu na bogactwo oraz wysoką wartość zabytków leżących w jego regionie, w sposób szczególny zasługuje na prawidłowe określenie kierunków działań i oraz zadań niezbędnych do podjęcia celem ich zachowania. Program zatem określa działania, jakie powiat winien podjąć w celu realizacji swoich obowiązków jako jednostka samorządu terytorialnego, ale także jako właściciel posiadający tytuł prawny. W przypadku zabytków nie będących w posiadaniu powiatu zarysowano ogólną politykę jednostki w zakresie opieki nad zabytkami uwzględniając kompetencje, jakie zostały zastrzeżone dla poszczególnych gmin i właścicieli prywatnych.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowi regulacja zawarta w art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwana dalej ustawą. Zgodnie z ust. 1 przywoływanego artykułu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy te mają na celu w szczególności włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego kraju, uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej, zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami, określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków, podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

W polskim ustawodawstwie zagadnienia związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami zostały uregulowane w szeregu aktów prawnych. Ich podstawą są zapisy ustawy zasadniczej – **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz 483 z późn. zm.)**. Jako

posiadająca najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w państwie podejmuje także zagadnienie dziedzictwa narodowego, wskazując już w preambule obowiązek przekazania przyszłym pokoleniom wszystkiego, „co cenne z ponad tysiącletniego dorobku”. Z kolei art. 5 Konstytucji wskazuje, iż Rzeczpospolita Polska „strzeże (...) dziedzictwa narodowego (...) kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Szczególne są zapisy art. 6, które wprost określają, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.” a także „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.” Wskazując zaś obowiązki obywatela polskiego Konstytucja poza wiernością Rzeczypospolitej podkreśla również obowiązek troski o dobro wspólne (art. 82).

Do podstawowych dokumentów określających przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków należy **ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710). Wskazana ustawa wyraźnie rozróżnia pojęcie ochrony i opieki nad zabytkami oraz wprowadza piętnaście pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym i jego formami.

W art. 3 odnajdujemy podstawową definicję zabytku. Istotne w kontekście rozumienia programu opieki nad zabytkami jest wskazanie, iż zabytek to „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.” Podkreślić należy, iż definicja ta nie określa wieku zabytku oraz obligatoryjnego ujęcia danego obiektu w ewidencji zabytków lub wpisania do rejestru zabytków, aby obiekt uznać za takowy. Dlatego też program może odnosić się również do obiektów spoza wskazanych kategorii. Dodatkowo, należy mieć na uwadze zapisy art. 6, które wyraźnie wskazują, iż zabytki podlegają ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania.

Przywoływany art. 3 definiuje także następujące pojęcia: zabytek nieruchomy; zabytek ruchomy; zabytek archeologiczny; instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami; prace konserwatorskie; prace restauratorskie; roboty budowlane; badania konserwatorskie; badania architektoniczne; badania archeologiczne; historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny; historyczny zespół budowlany; krajobraz kulturowy; otoczenie (zabytku).

W art. 4 i 5 rozróżniono wskazane wyżej pojęcia: opieka i ochrona zabytków. W art. 4 wskazano, iż ochrona zabytków „polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych

umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.” Tym samym ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków organizacyjnych, prawnych a także finansowych ochrony zabytków.

Art. 5 ustawy z kolei wskazuje, że „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku; 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Rozdział 2 ustawy poświęcony został formom i sposobom ochrony zabytków. W art. 7 wymieniono następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Pierwsza z form – wpis do rejestru zabytków – realizowana jest na poziomie wojewódzkim poprzez decyzje wydawane przez właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Rejestr ten jest prowadzony w formie odrębnych ksiąg dla zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych.

Decyzja w sprawie wpisu do rejestru zabytku nieruchomego może zostać wydana z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub jego użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się ten zabytek. Do rejestru zabytków nieruchomych może zostać także wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Tzw. wpisy obszarowe czyli np. wpis układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyklucza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru poszczególnych obiektów

wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Kolejne przepisy regulują tryb postępowania w sprawie wpisu do rejestru zabytku nieruchomego.

Decyzja o wpisie do rejestru zabytków ruchomych może być wydana na wniosek właściciela tego zabytku. Z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego wydaje się, gdy istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę lub wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Ustawa określa także tryb wydawania wskazanych decyzji, jak również tryb postępowania z zabytkami ruchomymi stanowiącymi dobra kultury, o których mowa w ustawie z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. z 2019 r. poz. 1591), wskazując na ich wpis do rejestru zabytków ruchomych z urzędu.

Kolejną z form ochrony zabytków stanowi wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa. Listę tę prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zabytki na Liście Skarbów Dziedzictwa to zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego i zaliczane są do jednej z trzynastu kategorii, wprowadzane na tę listę na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego z urzędu albo na wniosek właściciel zabytku ruchomego.

Następną formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii. Dotyczy ona zabytków nieruchomych. Na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków, składa wniosek o uznanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury. Uznanie za pomnik historii następuje w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. W kompetencjach ministra kultury i ochrony dziedzictwa narodowego leży także przedstawienie Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego”. Taki wpis powoduje objęcie pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z roku 1972, przyjętej w Paryżu.

Na poziomie gminnym objęcie ochroną następuje poprzez utworzenie parku kulturowego. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przeprowadzeniu stosownego postępowania, przyjmuje uchwałę, która określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony a także zakazy i ograniczenia wynikające z wprowadzonej ochrony mającej na celu zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Dla tych obszarów obowiązkowo sporządza się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Ostatnią z form ochrony zabytków stanowią ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dokumenty te mają na celu ochronę zabytków nieruchomych wpisanych

do rejestru i ich otoczenia, obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków a w przypadku studium i planów także parków kulturowych. Zarówno projekty decyzji jak studium i planów oraz ich zmian podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wyraźnie formułuje także podstawę merytoryczną programu opieki nad zabytkami wskazując na konieczność opracowania w pierwszej kolejności ewidencji zabytków. W przypadku powiatów nie ma obowiązku prowadzenia ewidencji na ich poziomie a program opiera się o ewidencje poszczególnych gmin i ewidencję wojewódzką. Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych.

3.1. Zadania i kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Odnosząca się bezpośrednio do zadań powiatu **ustawa o samorządzie powiatowym** (Dz. U. 2020, poz. 920) zawiera normę generalną, wskazującą, iż powiat wykonuje zadania publiczne określone ustawami o charakterze ponadgminnym. Do zadań tej kategorii ustawodawca zalicza kulturę oraz ochronę i opiekę nad zabytkami. Pozostałe zadania określone są w ustawach szczególnych.

Z kolei omawiana wyżej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisem art. 103 przyznaje staroście kompetencję w zakresie ustanawiania społecznych opiekunów zabytków, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Powołanie to następuje na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków przez starostę właściwego dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków. Analogicznie ustawa określa drogę cofnięcia ustanowienia społecznego opiekuna zabytków. W ramach swoich kompetencji starosta prowadzi również listę społecznych opiekunów zabytków i wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków (osobie fizycznej) lub zaświadczenie o nadaniu uprawnień opiekuna (osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej).

Kolejna kompetencja starosty została zapisana w art. 12 ustawy i wskazuje, iż starosta może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, znak informujący o tym, że zabytek podlega ochronie.

Nadto na poziomie powiatowym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dopuszcza możliwość, w trybie określonym odrębnymi przepisami, udzielenie przez organ stanowiący powiatu (a także gminy i województwa), dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Wskazana dotacja na prace

konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 ustawy może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7 – 15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Kolejnym aktem prawnym nakładającym bezpośrednio obowiązki na poszczególne organu administracji publicznej jest Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 nr 212 poz. 2153). Paragraf 3 przytaczanego rozporządzenia określa, iż organizację i sposób ochrony zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, planuje się w jednostkach organizacyjnych posiadających zabytki oraz na poszczególnych stopniach administracji, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania w sporządzanych w tym celu dokumentach: planie ochrony zabytków

jednostki organizacyjnej, gminnym planie ochrony zabytków, powiatowym, wojewódzkim i krajowym. Powiat Żagański ma opracowany Powiatowy Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Obecnie jest w uzgodnieniach z odpowiednimi organami.

3.2. Inne akty prawne i regulacje w zakresie ochrony zabytków.

Poza wymienionymi wyżej dokumentami w polskim prawodawstwie zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami regulują nadto następujące akty:

- 1) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 2020 poz. 65 t.j. ze zm.)
- 2) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - *prawo budowlane* (Dz. U. z 2020 poz. 1333 t.j. ze zm.).
- 3) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2020 poz. 293 t.j. ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2020 poz. 55 t.j. ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2013 poz. 627 j.t. ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (Dz. U. z 2015 poz. 774 ze zm.).
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków* (Dz. U. z 2018 poz. 1609 ze zm.).
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. *w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2017 poz.. 1674).
- 9) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. *w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”* (Dz. U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1304 ze zm.).
- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku *w sprawie wywozu zabytków za granicę* (Dz. U. z 2011 Nr 89, poz. 510).
- 11) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. *w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajobrazowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. 2021 poz. 56 – tekst jednolity).

12) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259).

13) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 979).

Polska podpisała również szereg dokumentów międzynarodowych – konwencji, porozumień, dokumentów doktrynalnych z zakresu ochrony i konserwacji zabytków. Do najważniejszych z nich należą:

- 1) Karta Ateńska - 1931 r.
- 2) Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka), Wenecja 1964 r.
- 3) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).
- 4) Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981 r.
- 5) Międzynarodowa Karta ochrony miast historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton, 1987 r.
- 6) Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna, 1990 r.
- 7) Dokument z Nara o autentyczności, Nara, 1-6 listopada 1994 r.
- 8) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
- 9) Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico 1999 r.
- 10) Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico 1999 r.
- 11) Zasady analizy, konserwacji oraz strukturalnej restauracji dziedzictwa architektonicznego z 2003 r.
- 12) Karta ochrony historycznych ruin - 2012 r.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

4.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego (strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami)

4.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to strategiczny dokument uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Określa on cele administracji rządowej, jak również podległych jej służb oraz instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wskazuje kierunki działań, poszczególne zadania a także warunki i sposób finansowania ich finansowania. Program uchwalany jest na cztery lata i winien być realizowany zgodnie z przyjętym w nim harmonogramem.

Obecnie obowiązujący Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów w sierpniu 2019 r. (Dz. U. z 2019, poz. 808) Jako główny cel programu wskazano: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Do jego realizacji posłużą trzy cele szczegółowe, którym podporządkowano odpowiednie kierunki działań, zadania i projekty wraz ze wskazaniem wskaźników realizacji i harmonogramu realizacji. Koordynatorem programu na lata 2019 – 2022 jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Działania mają być ukierunkowane na maksymalną aktywizację podmiotów związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w Polsce. Szczególny nacisk jest kładziony na działania na poziomie lokalnym, dlatego w programie ujęto zadania bezpośrednio przypisane samorządom. Zadania te można podzielić na trzy kategorie: edukacyjne, doradcze oraz promocyjne. Wśród zadań edukacyjnych Krajowy program wskazuje na konieczność prowadzenia szkoleń w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób niepełnosprawnościami oraz szkoleń w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego a także wydania zaktualizowanego podręcznika „Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”. W celu realizacji zadań doradczych założono powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych NID (OT NID) pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Zadanie to ma mieć charakter pilotażowy w okresie trwania programu i po jego realizacji doradztwo w tej formie zostanie poddane ocenie. Równie istotnym zadaniem jest promocja, która rozumiana jest poprzez realne wdrażania programów opieki nad zabytkami na poziomach przede wszystkim gmin.

4.1.2. Założenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury

Wśród dokumentów wyznaczających główne kierunki polskiej polityki kulturalnej po roku 1989 znajduje się, dokumentów programowych rozwoju społeczno – gospodarczego państwa, znajduje się przyjęta przez Radę Ministrów dniu 21 września 2004 r. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, która w roku 2005 zyskała przygotowane przez Ministerstwo Kultury Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020. Strategia ta określa ramy nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury i stanowi wynik potrzeby przejścia w kulturze od zarządzania operacyjnego do zarządzania strategicznego opartego na długookresowej wizji rozwoju. Zakres

strategii został przede wszystkim podporządkowany regionom, jako najbardziej efektywnym, a przede wszystkim docelowym miejscom oddziaływania i wdrażania polityk i programów.

Wśród założeń do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury wskazano:

1. Państwo powinno zachować rolę kreatora polityki horyzontalnej i „sektorowej” w sferze kultury i realizować tę politykę poprzez działania Ministra Kultury i działania jednostek samorządu terytorialnego.
2. Wydatki publiczne (zwłaszcza w przeliczeniu na jednego mieszkańca) na kulturę w Polsce powinny znacząco wzrosnąć.
3. Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, programy operacyjne, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm’s length oraz zlecenie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
4. Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań.
5. Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach. Do tego celu niezbędne jest zinstytucjonalizowanie platformy współpracy pomiędzy państwem a samorządami, a także w większym stopniu wykorzystanie możliwości tworzenia i prowadzenia wspólnych instytucji i wspólnych inwestycji w sferze kultury.
6. Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej strefy oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
7. Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
8. Praca na rzecz unowocześniania procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych jest wspólnym zadaniem Ministra Kultury i jednostek samorządu terytorialnego. W tej sferze powinny zostać podjęte szeroko zakrojone działania na rzecz: doskonalenia kadr zarządzających, wyposażenia instytucji w odpowiedni sprzęt elektroniczny i komputerowy,

zintegrowania programów łączących zdigitalizowane zasoby kultury w sieci wirtualne, digitalizacji zbiorów muzealnych i zasobów bibliotek w celu ułatwienia ich dostępności, wspierania innowacyjnych projektów kulturalnych.

9. Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
10. Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysłu kultury.
11. Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004 – 2020 są m.in. ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków.
12. Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie to pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
13. Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządu powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych fundusze w kulturę w regionach).
14. W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jst powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Realizacja tych założeń ma doprowadzić do założonych celów. Wśród nich naczelnym, strategicznym celem jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach. Jako cele cząstkowe, uzupełniające wymieniono:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.

4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacji i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, desing, wydawnictwa, fonografia).

Te cele cząstkowe wskazano do realizacji w obszarach priorytetowych, wśród których wskazano dziedzictwo kulturowe, w którego sferze zadania będą realizowane poprzez Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. W jego obrębie realizowane są Programy Operacyjne Ministra Kultury określające szczegółowo system realizacji Strategii. Wśród nich głównym jest program operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”. Realizowany jest on poprzez dwa priorytety: rewaloryzacje zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Innym programem operacyjnym jest: „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”, który realizowany jest między innymi poprzez współfinansowanie działań polegających rewitalizacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów zabytkowych oraz przemysłowych obiektów o wysokiej wartości historycznej. Kolejny program operacyjny realizowany jest pod nazwą „Rozwój inicjatyw lokalnych”. Jego celem jest wyrównywanie różnic w dostępie do kultury, pobudzanie inicjatyw lokalnych oraz stwarzanie na poziomie lokalnym warunków do rozwoju twórczości. W ramach tego programu mogą być finansowane zadania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Obecnie wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury Służby **„Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019 – 2022”** przyjęty przez Radę Ministrów Uchwałą nr 82 z dnia 13 sierpnia 2019 roku. Jest to dokument wyznaczający strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków. Dokument ten wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków. Jako główny cel wskazano: Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Do jego realizacji wyznaczono trzy cele szczegółowe:

- optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
- budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Każdy z celów szczegółowych podzielony jest na kierunki działania.

Cel szczegółowy nr 1 – Optymalizacja systemu dziedzictwa kulturowego, jako kierunki działania przyjmuje za priorytet wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym oraz wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym. Cel szczegółowy nr 2 – Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, jako kierunki działania wskazuje: merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego. Cel szczegółowy nr 3 – Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego koncentruje się na upowszechnianiu wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości oraz tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

4.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.2.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego do roku 2030.

Kierunki rozwoju województw określone są w strategiach rozwoju województw. W województwie lubuskim obecnie trwają prace nad „Strategią rozwoju województwa lubuskiego do 2030 roku”, przyjętej uchwałą nr 69/1037/19 z dnia 10 grudnia 2019 r. Dokument ten został poddany konsultacjom społecznym i wniesiono do niego uwagi, które są analizowane pod względem zasadności.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego został przyjęty dnia 23 kwietnia 2018 roku uchwałą nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego i ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego dnia 2 maja 2018 roku, pod pozycją numer 1163. Dokument ten określa politykę zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa i wraz ze strategią rozwoju województwa stanowi podstawę prowadzenia polityki rozwoju.

Wskazano, iż właśnie w kwestii polityki przestrzennej należy dążyć do objęcia zabytków odpowiednimi ustaleniami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, określić warunki ich ochrony, jak również konieczność harmonijnego kształtowania ich otoczenia. Podkreślono rolę planowania przestrzennego, jako narzędzia ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego. Zaakcentowano występowanie na terenie województwa obiektów i urządzeń o wyróżniających się walorach zabytkowych w skali regionu i kraju, wskazując na potrzebę realizacji narzędzi ochrony ustawowej w postaci powoływania parków kulturowych, zabiegania o wpis na listę pomników historii a także o wpis na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W ramach ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki w planie wyznaczono kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego, jakie należy realizować:

Kierunek 1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych.

Kierunek 2. Kreowanie i ochrona spójnego oraz harmonijnego krajobrazu kulturowego.

Kierunek 3. Efektywne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim na cele turystyczne.

Kierunek 4. Kształtowanie tożsamości kulturowej.

Kierunek 5. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych.

Mając na uwadze wyznaczone w planie kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego podkreślono, że należy podjąć starania o wpisanie na listę UNESCO zespołu klasztornego w Żaganiu.

Ponadto, ze względu na wyjątkowe wartości w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa, wskazano do objęcia szczególną ochroną z terenu powiatu żagańskiego kościół farny w Szprotawie oraz ratusz w Szprotawie, zespół pałacowo – parkowy w Iłowej, zespół romańskich wczesnogotyckich kamiennych kościołów w południowej części województwa (kościół głównie w powiecie żagańskim), założenie pałacowe w Żaganiu. Parki pałacowe w Żaganiu i Iłowej zostały także uznane za cenne krajobrazy kulturowe. Do ochrony przed zabudową i ze wskazaniem wyeksponowania wartości zaproponowano również krajobraz kulturowy obozu Stalag Luft III w Żaganiu.

Do szczególnego wykorzystania i promocji, podkreślając ich atrakcyjność historyczną i artystyczną oraz ponadregionalne znaczenie zapostulowano: zespoły rezydencjonalne w Chotkowie, Dietrzychowicach, Iłowej, Wiechlicach, Witkowie, Żaganiu (pałac Wallensteinów, zespół pałacowo – parkowy Telletrandów); obiekty architektury sakralnej: zespół poaugustiański, kaplica Grobu Chrystusa Króla, kościół pw. św. Krzyża, zespół pofranciszkański, wieża kościoła „Łaski”, kolegium jezuickie w Żaganiu, kościoły w Brzeźnicy, Iłowej, Starym Żaganiu, Szprotawie (w tym również dawnej Iławie, obecnie dzielnicy Szprotawy); zabytki architektury obronnej: wieża rycerska w Witkowie; miejsca pamięci i historycznych bitew: m.in. dawny obóz jeniecki Stalag Luft III w Żaganiu; zabytki techniki i przemysłu: Wymiarki – huta szkła, Szprotawa – odlewnia, ratusz w Szprotawie; obiekty szpitalno – sanatoryjne: zespół szpitalny z kaplicą i zbiorami muzealnymi w Żaganiu; muzea i skanseny: Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu, Muzeum Ziemi Szprotawskiej, w zespole poaugustiańskim w Żaganiu; zabytki założen parkowych i ogrodowych: założenia parkowe i ogrodowe w Iłowej i w Żaganiu. Wyróżniono również miejscowości o zabytkowej strukturze urbanistycznej. Z terenu powiatu żagańskiego wskazano Żagań. Wśród układów ruralistycznych wymieniono Siecieborzyce.

Żagań wraz ze Szprotawą wskazano także, jako jeden z ośrodków, w którym należy koncentrować działania w zakresie wykorzystania i promocji elementów dziedzictwa kulturowego

Poruszono także problem obszarów zdegradowanych, do rewitalizacji, także na terenie powiatu żagańskiego, w gminach Żagań i Szprotawa. Podkreślono, iż każde z przedsięwzięć związanych z ich rewitalizacją winno zostać poprzedzone diagnozą.

4.2.3. Lubuski Regionalny Program Operacyjny na lata 2021 - 2027

Lubuski Regionalny Program Operacyjny na lata 2021 - 2027 jest dokumentem obecnie na etapie konsultacji. Jego opracowanie wynika z zapisów Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Krajową podstawę prawną dla jego opracowania i realizacji stanowi ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (Dz. U z 2014 r., poz. 1649 j.t ze zm.). Dotychczasowy Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020 stanowił narzędzie realizacji polityki spójności na obszarze województwa lubuskiego w perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2014 – 2020. Program ten przyjęto uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego nr 9/103/15 z dnia 20 stycznia 2015, zgodnie z Decyzją Komisji Europejskiej nr C(2014) 10024 z dnia 16 grudnia 2014 r.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017- 2020

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego został przyjęty na lata 2017 - 2020. Wskazano w nim na różnorodność województwa i jego złożoność pod względem dziejów poszczególnych krain geograficznych wyszczególniając powiat żagański, jako część Dolnego Śląska. Program szeroko przedstawia krajobraz kulturowy województwa, wyróżniające się układy urbanistyczne, dzieła architektury i budownictwa.

W programie określono przede wszystkim podstawowe niebezpieczeństwa dla poszczególnych kategorii zabytków wskazując, że:

- zagrożeniem dla zabytków architektury i budownictwa jest zaniechanie bieżących remontów, powodujące stopniową degradację ich substancji.
- zagrożenie dla zabytków ruchomych stanowi brak odpowiednich zabezpieczeń przed kradzieżą i pożarem,
- zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego są duże inwestycje infrastrukturalne, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych,
- zagrożeniem dla cmentarzy, w przeważającej większości ewangelickich, są nieczynnych i niezagospodarowane, jest stopniowa degradacja.

Jako główny cel Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2017 – 2020 wskazano pełne rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego, procesów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz maksymalne wykorzystanie zasobów dziedzictwa województwa w celu rozwoju gospodarczego i budowania społeczeństwa obywatelskiego, jak również promocji województwa.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Głównym dokumentem kształtującym działania powiatu jest przyjęta na lata 2015 – 2023 „**Strategia zrównoważonego rozwoju Powiatu Żagańskiego**”. Ten najważniejszy dokument programowy samorządu określa, na podstawie przeprowadzonych analiz i konsultacji, kierunki rozwoju regionu i wybrane do osiągnięcia w perspektywie długofalowej cele.

Wizję określono maksymą: „Powiat Żagański to zintegrowany obszar, wyróżniający się nowoczesną gospodarką, przyjazny dla mieszkańców i inwestorów”. Powiat Żagański ma zatem docelowo stać się miejscem atrakcyjnym do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, jako przyjazny młodym ludziom, jako obszar współpracy pomiędzy samorządem terytorialnym a podmiotami gospodarczymi i społecznymi. Wskazano także na fakt wyróżniania się powiatu na tle innych posiadaniem atrakcyjnego krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Misję określono natomiast jako „Zrównoważony rozwój Powiatu Żagańskiego w zakresie: społecznym, gospodarczym, infrastruktury technicznej, przestrzeni oraz środowiska naturalnego”. Wśród celów operacyjnych wskazano natomiast rozwój turystyki i rekreacji na terenie powiatu, który ma zostać osiągnięty przez następujące działania: wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej na terenie powiatu, w tym bazy noclegowej, gastronomicznej, pól biwakowych i carawaningowych; rozwój oferty rekreacyjnej na terenie powiatu; tworzenie i rozwój wiosek tematycznych na terenie powiatu; promowanie kultury regionalnej; rozwój produktów regionalnych i upowszechnianie tradycji; zagospodarowanie terenów zielonych w zakresie rozwoju funkcji turystycznych; ochronę zabytków występujących na terenie powiatu; rozbudowę, adaptację i modernizację obiektów o znaczeniu dla kultury, edukacji i rekreacji; rozwój tras turystycznych – w tym dróg rowerowych i pieszo- rowerowych; poprawę oznakowania miejsc atrakcyjnych turystycznie oraz tras dojazdowych; rozwój współpracy pomiędzy podmiotami samorządowymi gospodarczymi i społecznymi na rzecz turystyki, sportu, rekreacji i kultury; rozwój oferty instytucji kulturalnych na terenie powiatu; wspieranie tworzenia i rozwoju miejsc integracji i spotkań dla mieszkańców powiatu w tym świetlic wiejskich.

Program opieki nad zabytkami Powiatu Żagańskiego jest spójny z przedstawioną Strategią i uzupełnia jej cele w zakresie działań związanych z opieką nad zabytkami i ich ochroną.

5.2. Zarys historii obszaru powiatu i jego krajobraz kulturowy

Zarys historii powiatu oraz jego krajobraz kulturowy opracowany jest w wielu publikacjach oraz w obowiązującym w latach 2016-2019 Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego. W zakresie tym, podobnie jak to uczyniono w nowym Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami, nie ma zasadności wtórnego opracowania zagadnienia.

5.3. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

Powiat Żagański na lata 2016 – 2019 opracował i przyjął Uchwałą Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 21 marca 2016 roku Program opieki nad zabytkami. Program ten zawiera szeroką charakterystykę zasobów i analizę stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.

Na terenie powiatu zachowały się dwa wyróżniające się układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków: w Żaganiu (objęty ochroną na podstawie wpisów w roku 1957 oraz 1975) oraz w Szprotawie (objęty ochroną na podstawie wpisów w roku 1959 roku oraz 1975 roku).

Wykaz wszystkich obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowi tabela numer 1 stanowiąca załącznik do niniejszego dokumentu.

Wyjaśnić należy, że jednoznaczne określenie ilościowe zabytków położonych na terenie całości powiatu, jak i poszczególnych gmin, nie jest możliwe. Jak wskazuje na to dokument opracowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie lubuskim, Warszawa 2017) obecnie rejestry zabytków „tworzą zbiór bardzo niejednolity, szczególnie pod względem sformułowań stosowanych w treściach decyzji dotyczących przedmiotu ochrony, ale też poziomu szczegółowości we wskazaniu zabytków objętych ochroną. Niejednoznaczność określenia przedmiotu wpisu do rejestru zabytków oraz bardzo częste niezgodności w treściach samych decyzji (rozstrzygnięciach, uzasadnieniach i załącznikach) – powodują trudności z uzyskaniem jednoznacznych ustaleń, co właściwie stanowi przedmiot wpisu do rejestru, jaki jest status ochrony zabytku oraz jakie są jego cechy historyczne i wartość zabytkowa. Powyższe nieprawidłowości oraz cechy dokumentów administracyjnych ustanawiających zakres ochrony konserwatorskiej zabytków – wobec możliwości przyjęcia różnych zasad ich interpretacji – mogą w konsekwencji prowadzić do rozbieżnych danych o zabytkach w wykazach poszczególnych instytucji sprawujących ochronę (wojewódzkie urzędy ochrony zabytków) bądź gromadzących dane i wiedzę o zabytkach (NID).” Obecnie Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków podejmuje szereg działań, w ramach istniejących możliwości

prawnych, zmierzających do ustalenia przedmiotu ochrony, a przypadku wpisów obszarowych – obszaru ochrony.

Poza rejestrem samorządy gminne prowadzą gminną ewidencję zabytków zgodnie z regulacją art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminna ewidencja prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu danej gminy. Nie wszystkie gminy powiatu żagańskiego posiadają aktualną gminną ewidencję zabytków zatwierdzoną przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do gmin, które wypełniły ustawowy obowiązek w tym zakresie należą: Gmina Miejska Żagań i Gmina Żagań (wiejska).

Liczbę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów w poszczególnych gminnych ewidencjach zabytków z terenu powiatu (stan na koniec 2019 roku) zawiera sprawozdanie z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2016 – 2019 opracowane w kwietniu 2020 roku.

Niezależnie od wyżej opisanych niejasności dotyczących rejestru zabytków oraz luk w zakresie wykazów zabytków ujętych w ewidencji zabytków a także opracowania tylko części gminnych programów opieki nad zabytkami podkreślić należy, iż zasoby Powiatu Żagańskiego charakteryzuje różnorodność. Niemniej jednak, na tle innych powiatów, żagański wyróżnia się wyjątkowym bogactwem wiejskich kościołów o średniowiecznej metryce a także architektury rezydencjonalnej.

Warto również podkreślić, iż wśród obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości, z wyłączeniem układów urbanistycznych, na 21 obiektów w województwie lubuskim o metryce do poł. XIII wieku w Powiecie Żagańskim znajduje się ich 7 – najwięcej według danych opracowanego w roku 2016 przez NID „Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie lubuskim. Zabytki wpisane do rejestru (księgi A i C)”, podobnie w przypadku obiektów datowanych na okres od połowy XIII wieku do XV wieku. Zabytków takich jest 54.

Objęte ochroną prawną na terenie Powiatu Żagańskiego wiejskie kościoły o metryce średniowiecznej ukazuje Tabela nr 1 (uwaga: konieczna jest weryfikacja zasobu z uwzględnieniem prowadzonych na bieżąco badań konserwatorskich i architektonicznych poszczególnych obiektów oraz badań z zakresu historii i historii sztuki):

Lp.	Miejscowość	Obiekt wraz z numerem rejestru zabytków
1.	Chotków	Kościół par. pw. Narodzenia NMP, XIV, XVI, nr rej.: 323 z 5.06.1961,
2.	Jabłonów	Kościół par. pw. św. Andrzeja, 2 poł. XIII, XVIII/XIX, nr rej.: 114 z 16.07.1958,
3.	Wichów	kościół par. pw. św. Marcina, 1 poł. XIV, XVI, XIX, nr rej.: 2080 z 29.04.1971
4.	Wrzesiny	Kościół fil. pw. św. Jana Chrzciciela, XIV, XV, 1771, nr rej.: 118 z 16.07.1958

5.	Konin Żagański	Kościół fil. pw. św. Bartłomieja, XVI, XVII, nr rej.: 115 z 16.07.1958
6.	Chichy	kościół par. pw. św. Michała Archanioła (św. Jana Chrzciciela ?), 2 poł. XIII, 1679, nr rej.: 225 z 27.03.1961
7.	Gościszowice	Kościół fil. pw. św. Katarzyny, XV-XVII, nr rej.: 228 z 27.03.1961
8.	Mycielin	Kościół par. pw. św. Mikołaja, 4 ćw. XIII, XVI, XIX, nr rej.: 230 z 27.03.1961
9.	Niegostawice	kościół par. pw. św. Anny, XV, nr rej.: L-805/A z 28.08.1958 i z 29.01.2018
10.	Nowa Jabłona	Kościół fil. pw. św. Jadwigi, XV-XVI, XIX, nr rej.: 1977 z 27.04.1971
11.	Przeclaw	Kościół fil. pw. św. Jakuba, k. XIII, XIV-XVII, nr rej.: 231 z 27.03.1961
12.	Borowina	Ruina kościoła pw. św. Bartłomieja, pocz. XIV, XV, 1584, nr rej.: 1865 z 10.09.1965
13.	Długie	Ruina kościoła z ruiną bramy kościelnej, XIV, 1550, nr rej.: L-431/A z 30.03.1965
14.	Dzikowice	Kościół fil. pw. św. Marcina, XV, XVII, nr rej.: 227 z 27.03.1961
15.	Siecieborzyce	Kościół fil. pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, 1260, XIV, 1508, nr rej.: 625 z 5.07.1963
16.	Szprotawa - Iława	Kościół fil. pw. św. Andrzeja, poł. XIII, XVI-XIX, nr rej.: 45 z 20.01.1976
17.	Szprotawa - Puszczyków	Kościół par. pw. Zbawiciela Świata, 1 poł. XIV, XIX, nr rej.: 3324 z 19.05.1995
18.	Witków	Kościół fil. pw. MB Rokitiańskiej i św. Michała Archanioła, 1 poł. XIV, XV-XVI, nr rej.: 236 z 27.03.1961
19.	Lutynka	kościół fil. pw. św. Anny, k. XIII, k. XV, 1500, XVIII/XIX, nr rej.: 324 z 5.06.1961
20.	Witoszyn	Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, XIV, XVI, nr rej.: 322 z 5.06.1961
21.	Bożnów	Kościół par. pw. Zwiastowania NMP, XIV, XVI, XIX, nr rej.: 99 z 16.07.1958
22.	Bukowina Bobrzańska	Kościół fil. pw. MB Różańcowej, XIV, XIX, nr rej.: 2077 z 29.04.1971
23.	Chrobrów	Kościół fil. pw. św. Augustyna, 2 poł. XIII, XIV, XVIII/XIX, nr rej.: 110 z 16.07.1958
24.	Dzietrzychowice	Kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela, XIV, XVI, XVII, nr rej.: 111 z 16.07.1958

25.	Gorzupia Dolna	Kościół fil. pw. św. Jerzego, 3 ćw. XIII, pocz. XVI,. nr rej.: 109 z 16.07.1958
26.	Jelenin	Kościół par. pw. św. Mikołaja, 3 ćw. XIII, 1 poł. XIV, XVI, 1900, nr rej.: 113 z 16.07.1958
27.	Miodnica	Kościół par. pw. św. Sebastiana, 1 poł. XIV, 1668, nr rej.: 61 z 15.09.1955
28.	Rudawica	Kościół fil. pw. Wniebowzięcia NMP, XIV-XVIII, nr rej.: L-525 z 16.07.1958 i z 30.05.1963
29.	Stara Kopernia	Kościół par. pw. św. Jadwigi, 2 poł. XIII, XIV, 1 poł. XVI, nr rej.: 576 z 10.06.1963
30.	Stary Żagań	Kościół par. pw. św. Wincentego, ob. NMP Królowej Polski , ok. poł. XII, XIII, XV-XIX,

Objęte ochroną prawną na terenie Powiatu Żagańskiego obiekty rezydencjonalne i związane z nimi założenia komponowanej zieleni ukazuje Tabela nr 2:

Lp.	Miejscowość	Obiekt wraz z numerem rejestru zabytków
1.	Chotków	Zespół pałacowy, XVIII, nr rej.: 571 z 10.06.1963: - pałac - 2 wieże (basteje), - obora.
2.	Jabłonów	Zespół dworski, XVIII-XIX: - dwór, nr rej.: 1285 z 28.09.1964, - oficyna, nr rej.: j.w., - park, nr rej.: 3178 z 3.08.1981,
3.	Borowe	- pałac, XVI/XII, XIX, nr rej.: 318 z 5.06.1961,
4.	Czerna	Zespół pałacowy, nr rej.: L-740/A z 27.08.1978 i z 27.12.2016: - pałac, 1905, - park, XIX, 1905, nr rej.: 3176 z 3.08.1981,
5.	Iłowa	Zespół pałacowy, XVII-XX: - pałac, nr rej.: 112 z 16.07.1958, - park, nr rej.: 3227 z 30.12.1986, - aleja grabowa, nr rej.: 2157 z 1.06.1974, - brama wjazdowa „Mostek Miłości”, 1905, nr rej.: L-290/A z 30.06.2008.
6.	Chichy	Zespół pałacowy, XVIII, 1840: - pałac, nr rej.: 622 z 5.07.1963 - park, nr rej.: 3065 z 31.07.1978 i z 6.10.1997
7.	Janowiec	Zespół zamkowy, XVI-XIX: - zamek (ruina), k. XV, poł. XVI, XIX-XX, nr rej.: 223 z 27.03.1961 oraz 1898 z 10.09.1965,

		- park, nr rej.: 3062 z 29.07.1978.
8.	Międzylesie	Pałac, 1poł. XIX, 1870, nr rej.: L-645/A z 4.04.2014
9.	Stara Jabłona	Zespół dworski i folwarczny, 1 poł. XIX, nr rej.: L-344/A z 27.04.1971 i z 31.08.2009: - dwór - budynek mieszkalny, - powozownia, - stajnia – stróżówka, - dom przy wjeździe na folwark,
10.	Sucha Dolna	Zespół pałacowy, XVII-XIX: - pałac, nr rej.: 136 z 1958 oraz 2020 z 27.04.1971, - folwark, nr rej.: j.w., - park, pocz. XX, nr rej.: 3061 z 29.07.1978,
11.	Zimna Brzeźnica	Zespół pałacowy, XVI-XVIII: - pałac, nr rej.: 631 z 5.07.1963, - park, nr rej.: 3051 z 28.07.1978,
12.	Borowina	Zespół pałacowy, nr rej.: L-434/A z 27.03.1961, z 10.09.1965 i z 27.04.1971: - pałac, XVIII, XIX, - 2 oficyny, pocz. XIX, - budynek gospodarczy, XVIII/XIX, - park, 1810-70, nr rej.: 3059 z 29.07.1978,
13.	Cieciszów	Zespół pałacowy i folwarczny, XVIII-XIX, nr rej.: 1971 z 27.04.1971: - pałac, - budynek bramny, czworak, stajnia, obora, dom z wozownią i oborą, stodoła, budynek gospodarczy z bramą, nr rej.: 620 z 5.07.1963
14.	Długie	Zespół dworski, XIX: - dwór, 1 poł. XIX, nr rej.: L-831/A z 27.07.1971, - park, nr rej.: 3060 z 29.07.1978,
15.	Długie	Zespół pałacowy, XVIII-XIX: - pałac, nr rej.: 226 z 27.03.1961, - 2 oficyny, nr rej.: 226 z 5.07.1963, - park, nr rej.: 3058 z 29.07.1978,
16.	Henryków	Zespół pałacowy, XVIII, 2 poł. XIX: - pałac, nr rej.: 105 z 31.03.1961, - oficyna, nr rej.: 105 z 5.07.1963, - park, nr rej.: 3066 z 31.07.1978,

		- folwark, 1 poł. XIX, nr rej.: 1973 z 27 4.1973: spichrz z cz. mieszkalną, budynek inwentarski, 2 stodoły,
17.	Leszno Dolne	Zespół dworski, 1 poł. XIX: - dwór, nr rej.: 1974 z 27.04.1971, - folwark, nr rej.: j.w., - park, nr rej.: 3063 z 29.07.1978,
18.	Siecieborzyce	Zespół pałacowy, XVIII, XIX, nr rej.: 626 z 5.07.1963: - pałac, XVI, XVIII, XIX, - dom mieszkalny, obora, brama wjazdowa, - park, nr rej.: 3067 z 31.07.1978.
19.	Wiechlice	Zespół dworski, XVIII-XIX, nr rej.: 2025 z 27.04.1971: - dwór, nr rej.: 235 z 27.03.1961, - rządcówka, budynek mieszkalno-gospodarczy, spichlerz, stajnia, wozownia, - park, nr rej.: 3055 z 29.07.1978,
20.	Witków	Zespół zamkowy, XV-XVI, nr rej.: 237 z 5.07.1963: - zamek - wieża mieszkalna, nr rej.: 237 z 27.03.1961, - oficyna,
21.	Dybów	Zespół dworski, XVII-XIX, XX, nr rej.: 3352 z 26.03.1998: - dwór, XVII/XVIII, - park,
22.	Dzietrychowice	Zespół pałacowy: - pałac, XVII, XVIII, 1900, 1970, nr rej.: L-770/A z 5.09.2017, - park, XVIII-XX, nr rej.: 3177 z 3.08.1981,
23.	Jelenin Dolny	Zespół pałacowy, 2 poł. XVIII – XIX, nr rej.: 3080 z 23.08.1978: - pałac, - park, nr rej.: 3179 z 3.08.1981
24.	Jelenin Górny	Zespół pałacowy, XVIII – XIX: - pałac, nr rej.: 3079 z 23.08.1979, - park, nr rej.: 3180 z 3.08.1981,
25.	Miodnica	Zamek, poł. XVI, XVIII-XX, nr rej.: 319 z 5.06.1961
26.	Żagań	Zespół zamkowy, ul. Szprotawska 4, nr rej.: L-116/1-3/A z 29.03.1948, 15.04.1964 i z 7.06.1984: - zamek (pałac), 1631-33, 1670-86, XVIII, XIX, - oranżeria z rampami, poł. XIX, - park, XVII – XX,

5.4. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu

Skomplikowana historia powiatu, wielość postaci historycznych o wszechstronnych horyzontach i szerokiej działalności fundacyjnej trwale wpisała się w obecny krajobraz powiatu i jego spuściznę.

Wśród zabytków Powiatu Żagańskiego w sposób szczególny wyróżniają się:

1. Zespół klasztorny kanoników regularnych reguły św. Augustyna, byłe opactwo (kościół, klasztor – obecnie plebania, budynek mieszkalno – gospodarczy, spichlerz) w Żaganiu.
2. Pałac książęcy Lobkowitzów i Talleyrandów przy ul. Szprotawskiej 4 w Żaganiu (pałac, oranżeria z rampami, park).
3. Budynek dawnej administracji książęcej w Żaganiu – budynek Kamery Książęcej (obecnie budynek sądu).
4. Dom Wdowi przy Placu Słowiańskim 17 w Żaganiu (obecnie siedziba Urzędu Miasta).
5. Zespół szpitala p.w. św. Doroty przy ul. Żelaznej 1 w Żaganiu (kościół, budynek szpitalny, dom sióstr zakonnych, ogrodzenie od ul. Żelaznej i ul. Szprotawskiej z bramą, mur, kaplica loretańska).
6. Zespół klasztorny franciszkanów, później jezuitów (kościół p.w. śś. Piotra i Pawła, kolegium jezuitów przy ul. Gimnazjalnej 13 w Żaganiu).
7. Wieża kościoła ewangelickiego w Żaganiu.
8. Kościół p.w. Świętego Ducha w Żaganiu.
9. Kościół cmentarny p.w. Nawiedzenia NMP w Żaganiu.
10. Kaplica Grobu Bożego w Żaganiu.
11. Kościół p.w. św. Jadwigi w Starej Koperni.
12. Kościół p.w. św. Jerzego w Gorzupi Dolnej.
13. Kościół p.w. św. Mikołaja Biskupa w Jeleninie.
14. Kościół p.w. św. Wincentego w Starym Żaganiu.
15. Kościół p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Bukowinie Bobrzańskiej.
16. Kościół p.w. Zwiastowania NMP wraz z plebanią w Bożnowie.
17. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Rudawicy.
18. Kościół p.w. św. Augustyna w Chrobrowie.
19. Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Miodnicy.
20. Dwuwieżowy ratusz w Szprotawie.
21. Mury obronne wraz z basztą zachodnią i Bramą Żagańską w Szprotawie.
22. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Szprotawie.
23. Kościół p.w. św. Andrzeja Apostoła w Szprotawie Łławie.

24. Zespół pałacowy w Henrykowie (pałac, oficyna, park, folwark: spichrz z częścią mieszkalną, budynek inwentarski, dwie stodoły).
25. Zespół dworski w Wiechlicach (dwór, rządcówka, budynek mieszkalno – gospodarczy, spichlerz, stajnia, wozownia, park).
26. Zespół dworski w Długiem (dwór, park).
27. Wieża rycerska w Witkowie (zespół zamkowy – wieża mieszkalna, oficyna, fortyfikacje ziemne, bastion i resztki murów obronnych).
28. Kościół p.w. św. Mikołaja w Mycielinie.
29. Kościół p.w. św. Katarzyny w Gościeszowicach.
30. Kościół p.w. św. Marii Magdaleny w Brzeźnicy.
31. Kościół p.w. św. Andrzeja w Jabłonowie.
32. Kaplica pasyjna z 1736 roku w Jabłonowie.
33. Kościół p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Karczówce.
34. Kościół p.w. Narodzenia NMP w Chotkowie.
35. Zespół pałacowy w Chotkowie (pałac, dwie wieże – basteje, obora).
36. Zespół dworski w Jabłonowie (dwór, oficyna, park).
37. Zespół pałacowy w Łowej (pałac, park, aleja grabowa, brama wjazdowa „Mostek Miłości”).
38. Kościół p.w. Chrystusa Króla w Łowej.
39. Kościół p.w. św. Bartłomieja w Koninie Żagańskim.
40. Kościół p.w. św. Michała Archanioła w Witoszynie Dolnym.
41. Kościół p.w. św. Anny w Lutynce.

Wśród wymienionych zabytków najcenniejsze w Powiecie Żagańskim jest dawne opactwo kanoników regularnych reguły św. Augustyna (kościół, klasztor – obecnie plebania, budynek mieszkalno – gospodarczy, spichlerz) w Żaganiu, które w roku 2011, rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zostało uznane za Pomnik Historii (Dz. U. z 2011 r., nr 54, poz. 280). W obiekcie tym systematycznie prowadzone są badania i prace konserwatorsko – restauratorskie.

Uzupełniająco należy także wskazać, iż Powiat Żagański jako samorząd terytorialny, posiada w swoim zasobie zabytki wpisane do rejestru oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Część z obiektów jest użytkowana bezpośrednio przez samorząd, część oddana jest w zarząd lub administrowanie m.in. jednostką oświatowym.

Do najważniejszych z nich należą:

- **dawne kolegium jezuitów**, ul. Gimnazjalna 13 w Żaganiu, XVII, nr rej.: L-458 z 5.06.1961, obecnie siedziba Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących „59”,
- **dawna szkoła ewangelicka**, ob. zespół szkół ogólnokształcących, pl. Orłąt Lwowskich 4, 1923, 1940, nr rej.: L-697/A z 10.09.2015,

- **pałac w Iłowej**, nr rej.: 112 z 16.07.1958, obecnie Zespół Szkół Ponadpodstawowych w Iłowej, ul. Pałacowa 1,
- budynek obecnej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Żaganiu przy ul. Śląskiej 1 (ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków).

5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Powiatu Żagańskiego działa przede wszystkim Muzeum Obozów Jenieckich (nazwa obowiązująca od roku 2009), które powstało w roku 1971 jako Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców. Muzeum jest jednostką podległą Miastu Żagań i zostało utworzone w miejscu dawnego obozu jenieckiego – otwartego w 1939 roku Stalagu VIII C, w obrębie którego założono w roku 1942 obóz dla zestrzelonych lotników alianckich. Zbiory muzeum oparte są o pamiątki związane z okresem działania obozu jenieckiego i artefakty z czasów II wojny światowej.

Działające w Szprotawie Muzeum Ziemi Szprotawskiej im. dr Felixa Matuszkiewicza zajmuje się ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego dawnej Ziemi Szprotawskiej. Jego zbiory zgromadzone są w czterech działach: archiwaliów, archeologiczno – historycznym, przyrodniczym i turystycznym. Artefakty to przede wszystkim zróżnicowane przedmioty związane z lokalną historią. Również w Izbie Historii działającej w Szprotawie (istniejącej od 1971 roku) znajdują się eksponaty historyczne związane ze Szprotawą i jej okolicami.

5.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest ważną obok zabytków, dzieł sztuki, kolekcji częścią dziedzictwa kulturalnego. Stanowią je przejawy kultury odziedziczone i kultywowane po przodkach. Mogą to być sztuki widowiskowe, tradycje muzyczne, wiedza związana z tradycyjnym rzemiosłem. Dotychczas żaden z elementów dziedzictwa niematerialnego Powiatu Żagańskiego nie znalazł się dotychczas na „Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, nie oznacza to jednak, iż elementy dziedzictwa niematerialnego w Powiecie Żagańskim nie występują i nie są kultywowane. Oczywiście konieczna jest świadomość, że zmienne koleje losu tego obszaru nie pozostały bez wpływu na ciągłość zwyczajów i tradycji. Cezurę stanowił rok 1945, zmiana granic państwowych i przesiedlenia ludności. Przybyli po II wojnie światowej na te tereny Polacy pochodzili z różnych terenów przedwojennej Rzeczypospolitej i przywieźli ze sobą różnorodne obyczaje. Obecnie silnie rozwija się również potrzeba rozpoznania a także utożsamianie się z historią i tradycją tego regionu.

Częścią dziedzictwa niematerialnego Powiatu Żagańskiego są miejscowe legendy. Wiele z nich znajduje swoje odzwierciedlenie w nazwach geograficznych i zwyczajowych poszczególnych miejsc. Do

najważniejszych należą: legenda o diabelskim kamieniu, legenda o Kammlerze, historia Morderczej Gospody, legenda o folwarku Bucholza w Koninie Żagańskim, legenda o nieuczciwym kowalu i Żurawim Bagnie.

Do dziedzictwa niematerialnego należą także nazwy, które nawiązywały do dawniej wykonywanych na tych terenach aktywności i zawodów. Śladem po niegdyś licznie istniejących na obszarze kuźnicach (hamerniach) były nazwy niemieckie miejscowości i miejsc takich jak Hammerfeld (Czerna), Hammer (osiedle Czernej), Eisenberg (Rudawica), Silber (Żeliszaw), Klein Hammerach (Mały Kuźniczy Potok, dziś Czerna Mała) czy Hammerhäuser (Kuźniczy Dom) oraz Hammerstrasse (Kuźnicza Droga) w okolicy Wymiarek.

Niematerialne dziedzictwo stanowią także tradycje profesji, które niegdyś były uprawiane na tym obszarze. Wśród nich najważniejsze to tradycja hutnictwa w Wymiarkach (gdzie pierwsza huta powstała w II połowie XVII wieku). Po wojnie hutę istniejącą tutaj hutę włączono w skład Żagańskich Hut Szkła w Iłowej, obecnie znajduje się ona w rękach prywatnych kontynuując tradycję wyrobów szklanych. Z kolei w Gozdnicy utrzymała się tradycja produkcji ceramiki sięgająca do wieku XVIII. Obecnie w Gozdnicy funkcjonuje prywatny zakład ceramiki kontynuujący produkcję.

Ze względu na specyfikę historii powiatu wiele kultywowanych zwyczajów ma charakter napływowy. Przykładem są tradycje górali pochodzących z Bukowiny (obecnie Ukraina i Rumunia, teren położony między Karpatami Wschodnimi, a środkowym Dniestrem). Ich działalność stanowi kontynuację przedwojennych tradycji ich przodków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - znacząca ilość zabytków i miejsc cennych pod względem historycznym i zabytkowym, - w przewadze dobry stan zabytków użyteczności publicznej i obiektów sakralnych, - ustalony stan własnościowy zabytków, - dobre geograficznie położenie obszaru, - wpływ na atrakcyjność powiatu naturalnych jego walorów (przyrodniczych i krajobrazowych – tereny objęte różnymi formami ochrony przyrody: obszary Natura 200, Bory Dolnośląskie), - bliskie sąsiedztwo pomiędzy miejscowościami, w których znajdują się obiekty o wartościach zabytkowych, - sieć szlaków rowerowych i pieszych podlegająca stałemu rozszerzeniu, - dobry nadzór merytoryczny ze strony LWKZ nad prowadzonymi pracami adaptacyjnymi, - wysoki poziom wiedzy regionalistów i specjalistów związanych z ochroną zabytków i ich badaniem, - dobrze wyposażone w pisma traktujące o zabytkach regionu biblioteki lokalne, - sprawność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na prace przy zabytkach, - wieloletnia, oparta o dobre praktyki w zakresie zabezpieczenia obiektów współpraca LWKZ z policją i strażą pożarną, - organizacja licznych imprez promujących dziedzictwo regionu, 	<ul style="list-style-type: none"> - zły stan części zabytków, głównie rezydencjonalnych, - niewystarczające rozpoznanie zasobów dziedzictwa, - brak świadomości społecznej wartości zabytków często skutkujące dewastacją obiektów i utratą przez najcenniejszych elementów, - degradacja krajobrazu kulturowego przez nową zabudowę, liczne elementy wizualne, reklamy, - brak ochrony obszarowej, - brak programów opieki nad zabytkami na poziomie gminnym, - niekontrolowana rozbiórka obiektów zabytkowych, - brak znajomości prawa przez społeczeństwo, - brak stałej, właściwej opieki nad założeniami zieleni, - niewystarczające zabezpieczenie antywłamaniowe i przeciwpożarowego obiektów zabytkowych (w przypadku obiektów sakralnych sytuacja jest stale monitorowana i w ubiegłych latach uległa znaczącej poprawie), - wysoki koszt prac przy obiektach zabytkowych, - uboga infrastruktura turystyczna, - słaba promocja na skalę krajową i międzynarodową dziedzictwa powiatu,

<ul style="list-style-type: none"> - popularyzacja zabytków przez regionalistów, - współpraca z innymi powiatami zagranicznymi w zakresie promocji historii i tradycji (w tym powiat Görlitz oraz Obersprewalad-Lausitz), 	<ul style="list-style-type: none"> - brak współdziałania pomiędzy gminami w zakresie wspólnej promocji regionu, - niezakończone prace w zakresie gminnych ewidencji zabytków, - brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zwłaszcza dla obszarów ujętych ewidencjach gminnych (głównie obszarów ruralistycznych),
---	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - nadanie nowych funkcji dotychczas zaniedbanym, nieużytkowanym obiektom, - duże możliwości pozyskiwania środków z różnych źródeł (z dotacji na poziomie: krajowym, wojewódzkim, powiatowym, gminny; ze środków Unii Europejskiej; z Funduszy Norweskich), - stały wzrost zainteresowanie samorządów inwestowaniem w rozwój turystyki, co wiąże się z promocją dziedzictwa i inwestowaniem w dziedzictwo, - tworzenie tras turystycznych dla grup o różnych zainteresowaniach, ukierunkowanych na konkretne zagadnienia, - rozwój i poprawa baz turystycznych w oparciu o wartościach zabytkowych, w tym agroturystyki, - połączenie wysokich walorów przyrodniczych regionu z walorami dziedzictwa kulturowego, - aktywizacja społeczności lokalnej poprzez: utożsamianie jej z dziedzictwem regionu oraz poprzez tworzenie miejsc pracy związanych z turystyką i obsługą udostępnianych obiektów zabytkowych, - powiązanie ochrony dziedzictwa kulturowego z dokumentami strategicznymi, 	<ul style="list-style-type: none"> - bezpowrotna utrata części zasobów dziedzictwa kulturowego (poprzez nieumiejętne, samowolne remonty, zaniedbania w zakresie zabezpieczenia substancji zabytkowych, kradzieże, pożary), - chaos przestrzenny wynikający z braku dokumentów planistycznych lub z niewłaściwych zapisów w nich zawartych, - niewystarczające finansowanie, - złożona sytuacja prawno – własnościowa niektórych zabytków, - wykorzystywanie przez właścicieli zabytków otoczenia prawnego do unikania odpowiedzialności za niszczenie zabytku, - brak współpracy pomiędzy samorządami, - brak świadomości społecznej odpowiedzialności za zabytki,

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki

Priorytety programów opieki nad zabytkami, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym zostały wskazane w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Celowo pominięto zapis o włączeniu problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, ponieważ przepis uchylający ten punkt wszedł w życie z dniem 13.11.2020 r.(art. 87 ust. 1 pkt 1).

7.2. Kierunki działań programu opieki

Analiza sytuacji i stanu dziedzictwa kulturowego w Powiecie Żagańskim, dotychczasowe działania już podejmowane w zakresie realizacji obowiązującego do roku 2019 programu opieki nad zabytkami prowadzą do wniosku, iż należy utrzymać przyjęte na poziomie powiatowym kierunki działań programu, jako właściwe i wymagające kontynuacji. Należy je jednak zmodyfikować. Na kolejne lata przyjęto zatem następujące trzy priorytety działań:

Priorytet 1 – Rewaloryzacja i wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego powiatu z poszanowaniem uwarunkowań przyrodniczych.

Priorytet 2 – Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu.

Priorytet 3 – Promocja dziedzictwa materialnego i niematerialnego powiatu wraz z prowadzeniem wielopłaszczyznowych działań edukacyjnych.

7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami

Priorytet 1: Rewaloryzacja i wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego powiatu z poszanowaniem uwarunkowań przyrodniczych				
Cel	Zadania	Działania	Podmiot realizujący	Podmiot współdziałający
Zahamowanie procesów degradacji obiektów zabytkowych i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Realizacja obowiązków określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych celem zabezpieczenia obiektów zabytkowych	- oznakowanie obiektów zabytkowych zgodnie z zapisami ustawy, uzupełnienie oznakowań, wymiana oznakowań na nowe (na podstawie art. 12 ustawy)	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - właściciele zabytków,
		- nadawanie oraz cofanie ustanowień społecznych opiekunów zabytków, - prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, - wydawanie osobom fizycznym stosownych legitymacji a osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym zaświadczeń o powierzeniu funkcji społecznego opiekuna zabytków,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu,
		- kontynuacja prac Powiatowej Grupy Roboczej ds. Ochrony Zabytków przeprowadzającej lustracje obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu z uwzględnieniem stanu zieleni komponowanej,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego w Żaganiu, - Policja, - Straż Pożarna, - gminy powiatu,

				- Miejski Konserwator Zabytków w Żaganiu,
		- sporządzanie sprawozdań z realizacji PPOZ (zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,	Powiat Żagański	
		- aktualizacja PPOZ na wypadek sytuacji kryzysowych lub konfliktu zbrojnego,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Szef Obrony Cywilnej Województwa Lubuskiego, Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego,
		- wsparcie działań osób fizycznych w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na prace przy zabytkach (doradztwo merytoryczno – prawne)	Powiat Żagański	
	Analiza, aktualizacja i tworzenie dokumentacji inwentaryzacyjnej obiektów zabytkowych, w tym obiektów niszczących	- bieżące zbieranie i analiza informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencjach oraz objętych szczególną ochroną poprzez działania Powiatowej Grupy Roboczej ds. Ochrony Zabytków oraz opiekunów zabytków,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu, - właściciele zabytków, - Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego,
	Prowadzenie badań i prac mających na celu zachowanie i poprawę stanu obiektów	- prowadzenie badań konserwatorskich oraz systematyczne prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków,

	zabytkowych z terenu powiatu na podstawie zaleceń konserwatorskich	budowlanych przy zabytkach stanowiących własność powiatu		- Miejski Konserwator Zabytków w Żaganiu, - gminy powiatu,
	Popularyzacja dobrych praktyk – czyli poprawnych realizacji prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach	- przyznawanie przez Powiat Żagański nagród i wyróżnień za właściwą opiekę nad zabytkami,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Miejski Konserwator Zabytków w Żaganiu, - gminy powiatu,
	Podejmowanie działań w zakresie pozyskiwania dofinansowań ze środków zewnętrznych	- składanie wniosków o udzielenie dofinansowań projektów związanych z badaniami, pracami konserwatorskimi i restauratorskimi, robotami budowlanymi przy zabytkach stanowiących własność powiatu,	Powiat Żagański	

Priorytet 2: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu

Cel	Zadania	Działania	Podmiot realizujący	Podmiot współdziałający
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Uwzględnienie problematyki ochrony zabytków w programach strategicznych opracowanych przez powiat oraz wspieranie tej problematyki w opracowaniach gminnych	- wprowadzanie zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego programach i dokumentach strategicznych na poziomach powiatu	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu,
	Eliminowanie samowolnych działań przy zabytkach bez	- skuteczne egzekwowanie prawa budowlanego,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków,

	wymaganych przepisami prawa pozwoleń i uzgodnień z organami ochrony Zabytków	- wydawanie pozwoleń na budowę zgodnie z obowiązującymi procedurami, - szkolenie kadry administracji architektoniczno – budowlanej w zakresie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,		- Miejski Konserwator Zabytków w Żaganiu, - Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego, - jednostki szkolące z zakresu przepisów dotyczących ochrony zabytków,
	Nawiązywanie partnerstw i porozumień w zakresie realizacji projektów zmierzających do ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	- opracowanie na poziomie powiatowym analiz niezbędnych do podejmowania decyzji planistycznych, stref ochrony krajobrazu wykraczających poza zasięg poszczególnych samorządów gminnych, koordynacja działań,	Powiat Żagański	- gminy powiatu, - powiaty partnerskie, - organizacje turystyczne, - stowarzyszenia,
Budowa powiatowej bazy danych o zabytkach i krajobrazach kulturowych	Stworzenie i stała aktualizacja informacji o istniejących obiektach zabytkowych i wartościowych krajobrazach kulturowych na terenie powiatu	- analiza walorów obiektów zabytkowych na terenie powiatu z uwzględnieniem stworzenia charakterystycznych grup obiektów wyróżniających powiat na tle województwa, np. grupy kościołów o metryce średniowiecznej, grupy obiektów rezydencjonalnych,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu, - organizacje turystyczne, - stowarzyszenia, - jednostki badawcze,
		- propozycje objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków rozpoznanych obiektów z terenu powiatu	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu,
		- analiza walorów obszarów krajobrazu kulturowego i rekomendacja objęcia ich stosowaną formą ochrony	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - gminy powiatu,

Priorytet 3: Promocja dziedzictwa materialnego i niematerialnego powiatu wraz z prowadzeniem wielopłaszczyznowych działań edukacyjnych

Cel	Zadania	Działania	Podmiot realizujący	Podmiot współdziałający
Promocja dziedzictwa powiatu na poziomie regionalnych i ponadregionalnym	Publikacja bezpośrednie, publikacje prasowe, działania medialne promujące dziedzictwo powiatu	- wydawanie przez powiat publikacji na temat dziedzictwa materialnego i niematerialnego powiatu, np. kalendarze, przewodniki, mapy dziedzictwa niematerialnego i materialnego powiatu,	Powiat Żagański	
		- emisja materiałów medialnych na temat dziedzictwa,	Powiat Żagański	- telewizja regionalna, - współpraca z osobami tworzącymi kanały i programy internetowe,
		- stworzenie multimedialnych prezentacji nowych produktów turystycznych		
	Stworzenie nowych produktów turystycznych	- utworzenie nowych szlaków turystycznych: „Szlak średniowiecznych kościołów powiatu żagańskiego” oraz „Szlaku architektury rezydencjonalnej powiatu żagańskiego”	Powiat Żagański	- regionaliści,
Utworzenie Muzeum Regionalnego	- utworzenie Muzeum regionalnego jako instytucji dokumentującej dziedzictwo kulturowe powiatu żagańskiego	Powiat Żagański	- miasto Żagań - Żagańskie Stowarzyszenie Ratowania i Ochrony Zabytków - Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków - regionaliści	

	Stała aktualizacja zakładki powiatowego portalu internetowego skupiającego informacje nt. obiektów zabytkowych, szlaków turystycznych, imprez promujących powiat i gminy, infrastruktury turystycznej powiatu	- uaktualnienie i bieżące uzupełnianie danych na stronie powiatu, - stworzenie multimedialnej mapy dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) powiatu i infrastruktury turystycznej	Powiat Żagański	
	Podniesienie atrakcyjności zabytków na potrzeby ruchu turystycznego i edukacji	- wsparcie działań zmierzających do modernizacji infrastruktury towarzyszącej i drogowej, - wprowadzenie oznakowań szlaków turystycznych,	Powiat Żagański	- gminy powiatu, - regionaliści, - właściciele obiektów zabytkowych, - producenci regionalnych produktów,
	Organizacja i udział w imprezach masowych i tematycznych związanych z dziedzictwem kulturowym regionu	- organizacja imprez promujących dziedzictwo materialne i niematerialne regionu,	Powiat Żagański	- właściciele zabytków, - Zarząd Dróg Wojewódzkich, - Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, - gminy powiatu, - regionaliści, - właściciele obiektów zabytkowych, - producenci regionalnych produktów, - zarządcy dróg,
				- gminy powiatu, - regionaliści, - właściciele obiektów zabytkowych,

				- producenci regionalnych produktów,
		- uczestnictwo/ współorganizacja w corocznych Obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Lubuski Urząd Wojewódzki, - gminy powiatu,
		- uczestnictwo powiatu w targach turystycznych, konferencjach, giełdach i konkursach,	Powiat Żagański	
Wielopłaszczyznowe działania edukacyjne	Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionie, zabytkach powiatu, dziedzictwie przyrodniczym	- organizacja konkursów dla uczniów szkół podstawowych i średnich z zakresu wiedzy o regionie i jego zabytkach	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - regionaliści,
		- organizacja konferencji i szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wraz z poruszeniem zagadnień związanych z dziedzictwem, pozyskiwaniem środków zewnętrznych, promocji produktu lokalnego,	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Miejski Konserwator Zabytków, - gminy powiatu, - organizacje pozarządowe,
		- organizacja zajęć na poziomie szkół średnich na temat historii regionu i jego dziedzictwa	Powiat Żagański	- Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, - Miejski Konserwator Zabytków, - gminy powiatu, - organizacje pozarządowe,

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadanie określone w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1. Instrumentów prawnych określonych przepisami ustaw i rozporządzeń obejmujących wydawanie decyzji administracyjnych przez odpowiednie organy, składanie wniosków o wpisy do rejestru zabytków województwa lubuskiego, wprowadzanie oznakowani obiektów zabytkowych, ustanawianie społecznych opiekunów zabytków, uwzględnianie ustaleń dokumentów planistycznych i strategicznych na poziomie powiatu.
2. Instrumentów finansowych w postaci przyznawanych z budżetu powiatu dotacji na działania określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, których zasady przyznania określono stosowną uchwałą Rady Powiatu, na zabytki nie będące własnością powiatu oraz w postaci pozyskiwanych ze źródeł zewnętrznych dofinansowań na zabytki będące własnością powiatu i działania opisane w programie.
3. Instrumentów koordynacji opartych o współdziałanie w zakresie realizacji programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i strategiach na poziomie krajowym, wojewódzkim, gminnym z innymi organami.
4. Instrumentów społecznych opartych o działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, regionalistami, właścicielami obiektów zabytkowych.
5. Instrumentów kontrolnych opartych na monitoringu stanu zagospodarowania powiatu, stanu zabytków na jego terenie.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Obowiązek oceny poziomu realizacji programu opieki nad zabytkami wprowadza art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z jego treścią zarząd powiatu co dwa lata jest zobowiązany do sporządzania stosownego sprawozdania z realizacji jego założeń. Sprawozdania te przekazywane są Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu wykorzystania do opracowania i określenia stopnia realizacji wojewódzkiego oraz krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Przed wykonaniem sprawozdania należy przeprowadzić ocenę poziomu realizacji programu opierającą się o określenie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania powiatowego programu opieki nad zabytkami oraz efektywności i sprawności ich wykonania.

Oceny realizacji programu dokonuje jednostka koordynująca, która przedstawia ją Zarządowi Powiatu, a następnie, po jego akceptacji, Radzie Powiatu.

Do oceny niniejszego programu przyjęto następujące kryteria:

W ramach priorytetu 1 – Rewaloryzacji i wyeksponowania dziedzictwa kulturowego powiatu z poszanowaniem uwarunkowań przyrodniczych:

- liczba oznakowanych obiektów zabytkowych znakiem „Zabytek Prawem Chroniony”,
- liczba nadanych lub cofniętych ustanowień społecznych opiekunów zabytków oraz zakres współpracy,
- liczba wykonanych badań konserwatorskich oraz prac konserwatorskich i restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach oraz obiektów poddanych rewaloryzacji (lub zrealizowane prace wraz poniesionymi nakładami finansowymi),
- liczba i zakres lustracji obiektów zabytkowych wykonanych przez Powiatową Grupę ds. Ochrony Zabytków,
- liczba porad udzielonych osobom fizycznym w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na prace przy zabytkach,
- liczba nagród i wyróżnień przyznanych przez Powiat Żagański za właściwą opiekę nad zabytkami,
- liczba wniosków złożonych o udzielenie dofinansowań projektów związanych z badaniami, pracami konserwatorskimi i restauratorskimi, robotami budowlanymi przy zabytkach stanowiących własność powiatu.

W ramach priorytetu 2 - Ochrony i świadomego kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu:

- liczba wystąpień w zakresie opracowywanych przez inne jednostki dokumentów strategicznych i planistycznych,
- liczba szkoleń z zakresu ochrony zabytków (i dziedzin pokrewnych), w których uczestniczyli pracownicy Starostwa Powiatowego,
- liczba wydanych pozwoleń na budowę na działania związane z rewitalizacją zabytków (działania remontowe, adaptacyjne, związane z wprowadzaniem instalacji ppoż i innych służących zachowaniu zabytków),
- liczba dokonanych analiz stref ochrony krajobrazu na poziomie powiatowym, wykraczających poza granice poszczególnych samorządów gminnych,
- liczba i zakres podjętej współpracy w ramach realizacji zadań określonych w tym priorytecie z gminami, organizacjami turystycznymi, stowarzyszeniami i jednostkami badawczymi,
- liczba wystąpień o objęcie ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków oraz rekomendacji objęcia ochroną krajobrazów kulturowych,

W ramach priorytetu 3 - Promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego powiatu wraz z prowadzeniem wielopłaszczyznowych działań edukacyjnych:

- liczba publikacji wydawanych przez powiat (lub współfinansowanych) na temat dziedzictwa materialnego i niematerialnego powiatu,
- liczba zrealizowanych lub współrealizowanych materiałów medialnych na temat dziedzictwa,
- liczba utworzonych nowych szlaków turystycznych (w % w stosunku do założeń programu) oraz liczba objętych szlakami obiektów,
- liczba obiektów i obszarów wprowadzonych do multimedialnej mapy dziedzictwa,
- liczba oraz kwota dofinansowań do infrastruktury na terenach wartościowych kulturowo lub prowadzącej do obiektów zabytkowych,
- liczba wprowadzonych oznakowań szlaków turystycznych,
- liczba zorganizowanych lub współorganizowanych imprez promujących dziedzictwo materialne i niematerialne regionu,
- liczba targów turystycznych, konferencji, giełd i konkursów, w których brał udział powiat,
- liczba zorganizowanych lub współorganizowanych konkursów dla uczniów szkół podstawowych i średnich z zakresu wiedzy o regionie i jego zabytkach,
- liczba zorganizowanych lub współorganizowanych konferencji i szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- liczba zajęć na poziomie szkół średnich na temat historii regionu i jego dziedzictwa.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z treścią art. 71 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych jest obowiązkiem osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Niemniej jednak istnieje wiele źródeł finansowania i dofinansowania w/w działań przy zabytkach.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami można podzielić przede wszystkim na dwa obszary: źródła publiczne (budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki pochodzące z Unii Europejskiej oraz inne źródła np. Fundusze Norweskie) i źródła prywatne (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych - fundacji, stowarzyszeń, osób prawnych i kościelnych).

Dużą pulę środków publicznych stanowią corocznie ogłaszane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy, w ramach których można pozyskać środki na: wydarzenia artystyczne, kolekcje, promocję literatury i czytelnictwa, edukację, obserwatorium kultury, dziedzictwo kulturowe i rozwój infrastruktury regionu.

Dla działań związanych z dziedzictwem kulturowym oczywiście najważniejszym jest program noszący nazwę właśnie „Dziedzictwo Kulturowe”. W jego ramach ogłaszane są priorytety działań. Są to: ochrona zabytków, wspieranie działań muzealnych, ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą, ochrona zabytków archeologicznych.

W dyspozycji Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji jest Fundusz Kościelny. Ma on jednak ograniczony zakres oraz skierowany jest do wąskiej grupy beneficjentów. Obejmuje przede wszystkim dotacje na remonty i konserwacje obiektów sakralnych, z wyłączeniem obiektów towarzyszących (np. wolnostojących dzwonnicy i krzyży) oraz wyposażenia tych obiektów.

Działania przy zabytkach określone art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami finansowane mogą być także z funduszy wojewódzkich, których dysponentem jest dla terenu Powiatu Żagańskiego, Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Zielonej Górze.

Na poziomie wojewódzkim środki finansowe można pozyskać także z Sejmiku Województwa Lubuskiego. Samorząd Województwa udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa na mocy uchwały nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia

22 października 2012 r. zmienionej uchwałą Nr XL/610/17 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 19 grudnia 2017 r.

Kolejnym źródłem finansowania są środki z Unii Europejskiej. Są one zgrupowane w funduszach strukturalnych, programach regionalnych adresowanych do konkretnych krajów, programach wspólnotowych dla sektora kultury, inicjatywach wspólnotowych (Program Interreg, Leader+). Powstały również mechanizmy finansowe EOG w postaci programów: Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego oraz Programowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Monitorowaniem i realizacją podstawowych ustaleń programu będzie, podobnie jak w latach ubiegłych, zajmować się Grupa Robocza ds. Ochrony Zabytków.

Jednocześnie wskazać należy, iż Powiat Żagański od wielu lat prowadzi politykę wspierania finansowego prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Jej zasady, tj. tryb udzielania dotacji określono przyjętą dnia 30 września 2015 roku uchwałą Rady Powiatu Żagańskiego nr IX.4.2015. Jej założenia oraz zakres możliwych do dotowania działań został oparty o rozdział 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w szczególności o art. 77 przytoczonej ustawy. Dotacje przyznawane są zgodnie z limitem określonym budżetem powiatu. W wieloletniej prognozie finansowej na lata 2015-2022 nie wskazano zadań oraz wydatków związanych z ochroną zabytków. Wykaz udzielonych w ubiegłych latach dotacji znajduje się w sprawozdaniach z Realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2016 - 2019.

W tych sprawozdaniach zostały również zawarte informacje o nakładach własnych, jakie powiat poniósł, jako jednostka samorządu terytorialnego, realizując zadania własne w tym zakresie obejmujące opiekę nad zabytkami (art. 71, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

